

Reeks: Verrassende verhalen over ons natuurhistorisch erfgoed

Van tropisch moerasbos tot Winterslagse duivel

(Dany Van Uytven - Werkgroep Likona)

Uit vrees voor het dreigend socialisme en syndicalisme, dat door de steenkoolmijnen in Limburg zou toenemen, werd de Kempense bevolking bij het begin van de 20ste eeuw door de Kerk gewaarschuwd. De mijn ingaan stond gelijk aan verzaken aan God en zijn ziel aan de duivel verkopen. Toch werden die Kempense pioniers niet bestempeld als 'Winterslagse duivels'. Waar dat duivels trekje dan wel vandaan komt, kom je hieronder te weten.

Tijdens het Boven Carboon, zo'n 310 miljoen jaar geleden, bezonk er zand, silt en klei op de bodem van kustmoerassen nabij de evenaar. Deze oorspronkelijk losse gesteenten vormden de voedingsbodem voor tropische mangroves (kustmoerasbossen).

Meer landinwaarts ontwikkelden er zich weelderige tropische wouden, waarin reuzenbomen floreerden en reuzeninsecten rondvlogen. Toenemende druk van bovenliggende lagen zorgde nadien voor verharding tot een vast gesteente: het plantaardig materiaal werd omgezet tot steenkool. Door de platentektoniek verschoof nadien het gebied zo'n slordige 5.000 kilometer noordwaarts en werden deze gesteenten bij de zoektocht naar steenkool in Limburg opnieuw aangeboord.

Het Genkse landschap wordt nog steeds gedomineerd door mijnsteenbergen of terrils. Ze zijn opgebouwd uit mijnsteen die, bij het delven van galerijen en steengangen en als bezinksel van de kolenwasserijen, als nevenproduct van de steenkoolontginning, op bovengrondse storten belandde. De terrils bevatten 70% grijze schalie, 10% zwarte koolhoudende schalie, 10% zand- en siltsteen en 10% kalkrijke gesteenten. Het volume mijnsteen stelde ongeveer de helft voor van het volume geproduceerde steenkool. Zo zou er voor het ganse Kempens Bekken een totaal van 225 miljoen ton aan mijnsteen geproduceerd zijn. Die verhouding geeft een idee van de hoeveelheid steenkool die in Limburg werd bovengehaald.

Foto: Dany Van Uytven

Het panorama naar het noord-westen vanop de gehermodelleerde terril van Waterschei met vooraan de beboste terril van Waterschei en achteraan de terril van Zwartberg.

Zieke grond

Het woord terril zou afkomstig zijn uit het Noordfranse steenkoolgebied waar met 'terre-il' of 'zieke grond' de mijnsteenbergen bedoeld werden waarop oorspronkelijk geen vegetatie voorkwam.

In vergelijking met de mineraalarme en droge zandgrond van het Kempens Laagplateau bieden de terrils nu een uitzonderlijke biotoop voor streekeigen plantensoorten, maar ook voor een aantal 'inwijkelingen' (adventieven) waarvan de aanwezigheid wordt bepaald door specifieke milieu-omstandigheden.

Door het extreem microklimaat is er tijdens de zomer een sterke opwarming van de naar het zuiden gerichte helling.

Gekoppeld aan de donker gekleurde gesteenten bereiken sommige warmteminnende planten hier hun meest noordelijke verspreiding buiten de kuststreek.

Op plaatsen met een hoger zoutgehalte (afkomstig van het zoute mijnwater en de mineralen in de mijnsteen) groeien plantensoorten van het brakwatermilieu. Elders vertoont de bodem neutrale tot basische kenmerken als gevolg van de kalkrijke gesteenten zoda kalkminnende plantensoorten geen zeldzaamheid zijn.

Steenbakkerij

Omwille van de minder efficiënte wastechieken tijdens de eerste decennia van de steenkoolontginning, werd de resterende steenkool (soms tot bijna 10%) in sommige terrils na de mijnsluiting nog gerecupereerd. Minder bekend is echter dat de aanwezige schalie (verharde klei-afzettingen) een belangrijke potentiële reserve vormt voor de aant maak van baksteen, en toch... De Winterslagse mijn was de enige Kempense mijn die een volwaardige permanente steenbakkerij oprichtte. Deze brikkenbakkerij was gevestigd in het uiterste westen van het mijnsterrein en verwerkte tussen 1924 en 1964 zo'n 65.000 ton mijnsteen of schist.

Eerst werd de mijnsteen verbrijzeld en nadien in een kogelmolen fijngemalen tot grijs poeder waaraan water werd toegevoegd.

Aan de strengpers werd nadien een groengrijze steen op de juiste maat afgesneden. Naast een steen met normale afmetingen (21 x 10 x 6 cm) produceerde men ook een XL uitvoering (24 x 11,5 x 6,5cm). O mdat het vuur in de Hoffmann-ringoven geleidelijk verder liep, kon de oven continu branden bij een temperatuur van $\pm 1000^\circ$ zodat er minder energieverlies was. Het eindresultaat was een roze steen met een zwart vlekkenpatroon, veroorzaakt door de brandende kolen. Omwille van zijn uitzonderlijke hardheid kreeg de steen de naam van 'Winterslagse duivel'.

De Brikkenovenstraat, die parallel loopt aan de spoorlijn in Winterslag, is de enige verwijzing naar deze unieke baksteen die in het Genkse nog steeds gegeerd is als restauratiesteen.

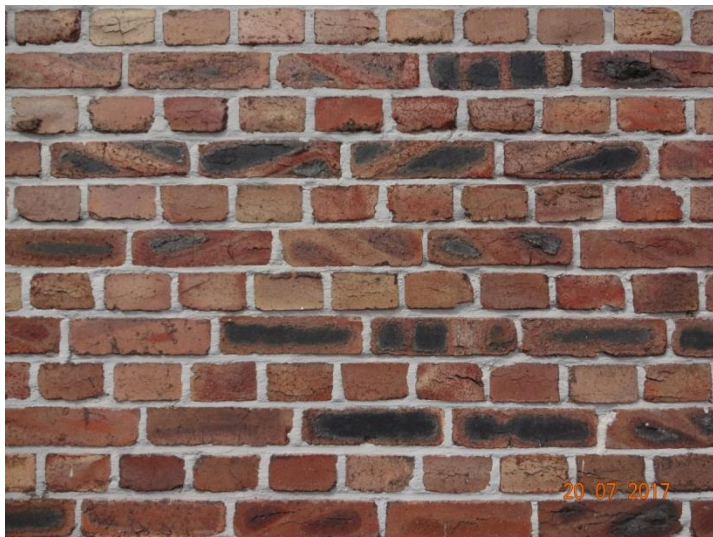

Foto: Dany Van Uytven

Winterslagse brik met roze basiskleur en kenmerkend zwart vlekkenpatroon.

Oudste baksteen

Vaak wordt in Vlaanderen de term 'oude baksteen' gekoppeld aan bakstenen vervaardigd door monniken in West- Vlaanderen (kloostermop, papesteen) vanaf de twaalfde eeuw. De grondstof voor deze bakstenen is jonge polderklei, afgezet tijdens zeetransgressies (zee-overspoelingen) na de laatste ijstijd in het Subatlanticum (vanaf 2.400 jaar geleden).

De vorming van Boomse klei gaat terug tot in het Oligoceen (30 miljoen jaar geleden). Door als grondstof een Carboonschalie uit de diepe ondergrond (570 tot 1040 meter diepte) van Limburg te gebruiken, die 310 miljoen jaar geleden werd afgezet op de bodem van zoetwatermeren in de toenmalige tropische moerassen en in ondiepe zeeën nabij delta's, kan de Winterslagse duivel de titel krijgen van Oudste baksteen van Vlaanderen.